

Регіоналізація і глобалізація

Пітер ван дер Гук

**РУМУНІЯ
ТА РОЗШИРЕННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ****Резюме**

В статті розглядаються питання членства Румунії в Європейському Союзі. Вона розпочинається з порівняння «східного розширення» ЄС в 2004 р. з попередніми розширеннями. Виявляється, що ЄС стає біднішим з кожним наступним розширенням. ВВП на душу населення в ЄС зменшується щоразу в порівнянні з ВВП на душу населення шести країн-засновниць (Бельгією, Францією, Німеччиною, Італією, Люксембургом та Нідерландами).

Також є достатні економічні аргументи для відтермінування вступу Румунії в 2007 (чи 2008 р.). Румунія не демонструє макроекономічну стабільність такою мірою, як інші країни Південно-Східної Європи, її рівень добробуту нижчий, також її просування на шляху становлення ринкової економіки є повільнішим в порівнянні з країнами, що приєдналися до ЄС в 2004 р. Більше того, Румунія не досягла прогресу в боротьбі з корупцією.

В кінці статті розглядається ситуація, що виникає внаслідок відхилення проекту конституції ЄС французами та голландцями в 2005 р. Наводиться п'ять шляхів вирішення проблеми. Найбільш ймовірним є те, що ЄС діятиме згідно з умовами договору, який був укладений в Ніцці та на основі політичних угод. Наступні розширення буде значно важче втілити в життя, ніж попередні. Проте це не стосується Болгарії та Румунії, так як вони приєднуються до ЄС вже в 2007 чи 2008 р. Однак, це стає актуальним для Ту-

© Пітер ван дер Гук, 2006.

Ван дер Гук Пітер, доктор, професор, університет ім. Еразмуса, Роттердам, Нідерланди.

Переклад Герасимів Леся.

реччини та країн колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії.

Ключові слова

Європейський союз, розширення ЄС, Румунія.

1. Вступ

Реакція Європейського Союзу на знищення Берлінської стіни (1989) та розпад Радянського Союзу (1991) була доволі гучною. Впроваджена у 1989 р. Програма ПАРЕ (Польща Угорщина: допомога у відбудові економіки), забезпечувала фінансову підтримку країнам Центральної та Східної Європи. Крім того, Євросоюз підписав першу Європейську угоду (з Польщею та Угорщиною) у грудні 1991 р. У цій угоді запропоновано торговельні поступки та інші вигоди, що зазвичай пов'язані з повним членством у Євросоюзі (Шурс і Гоббін, 2005). Пізніше були укладені й інші Європейські угоди. Євросоюз також уклав угоду з Болгарією, Чеською Республікою, Румунією та Словаччиною (1993); Естонією, Латвією, Литвою (1995); і Словенією (1996). Нарешті, цей процес на Раді Європи в Копенгагені у грудні 2002 р. призвів до безпрецедентного розширення Європейського Союзу, пропонуючи 10 країнам-претендентам членство з 1 травня 2004 р. Заяви Румунії та Болгарії були відхилені, проте Рада в Копенгагені чітко дала зрозуміти, що має намір привітати їх як членів у 2007 р.

У табл. 1 показано відносну важливість країн-вступників, які подали свої заяви в середині 1990-х рр. Разом їх населення становить 28% від усього населення 15 країн-членів ЄС. Проте загальний обсяг ВВП сягає лише 4% від ВВП 15-ЄС за поточними цінами, або 9% – за нормою купівельної спроможності. ВВП на душу населення країн-претендентів становить 13% за поточними цінами, або 32% – за нормою купівельної спроможності. Отже, країни-претенденти є відносно бідними, порівняно з країнами-членами ЄС, і, незважаючи на чисельність населення, їх економічна вага зовсім незначна.

У табл. 2 розширення 2004 р. порівнюється з трьома попередніми:

1. Розширення 1973 р., коли Данія, Ірландія та Великобританія приєдналися до 6 країн-членів ЄС.
2. Розширення у 1980-х рр. (Греція – 1981 р., Португалія та Іспанія – 1986 р.).
3. Розширення 1995 р., коли Австрія, Фінляндія та Швеція приєдналися до 12 країн-членів ЄС.

Таблиця 1.

**Співвідношення 10 країн-претендентів
з Центральної та Східної Європи та країн ЄС, 1995**

Територія	Населення	Сукупний обсяг ВВП (поточні ціни)	ВВП на душу населення (поточні ціни)	Сукупний обсяг ВВП (купівельна спроможність)	ВВП на душу населення (купівельна спроможність)
33	28	4	13	9	32

Джерело: European Commission, Agenda 2000 – Volume II – Communication: The effects on the Union's policies of enlargement to the applicant countries of Central and Eastern Europe (Impact study), p. 68. (Вплив політики розширення Союзу на країни-кандидати Центральної і Східної Європи).

Таблиця 2.

Результат поступового розширення ЄС (дані за 1995 р.)

	Збільшення території	Збільшення населення	Збільшення сукупного обсягу ВВП	Зміна ВВП на душу населення	Середній обсяг ВВП на душу населення (ЄС-6 = 100)
ЄС-9/ЄС-6	31%	32%	29%	-3%	97
ЄС-12/ЄС-9	48%	22%	15%	-6%	91
ЄС-15/ЄС-12	43%	11%	8%	-3%	89
ЄС-26/ЄС-15	34%	29%	9%	-16%	75

Джерело: European Commission, Agenda 2000 – Volume II – Communication: The effects on the Union's policies of enlargement to the applicant countries of Central and Eastern Europe (Impact study), p. 24.

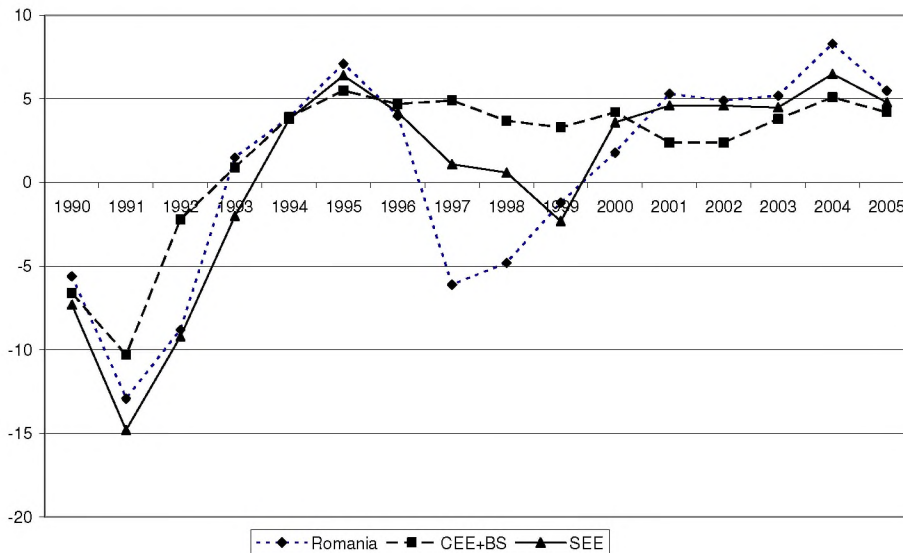
У табл. 2 не враховано Кіпр, проте враховано Болгарію та Румунію. Виключення Кіпру не має принципового значення. Порівняно з 10 країнами-претендентами Центральної та Східної Європи, Кіпр за розмірами – невелика країна (ЦСЄ-10). У плані збільшення території Східне розширення схоже за розміром із першим – 1973 р. Проте воно менше за розширення 1980-х рр. та 1995 р. У плані населення Східне розширення нагадує розширення 1973 р. та 1980-х рр., але значно перевищує розширення 1995 р. Загальний обсяг ВВП зріс дещо менше, ніж населення, порівняно як з 1973 р., так і з 1995 р., проте, після Південного розширення 1980-х рр. зростання ВВП було значно меншим за збільшення населення. Насправді наслідком кожного розширення було зменшення ВВП на душу населення. Тому ЄС біднішає після кожного розширення і після Східного розширення ВВП на душу населення у ЄС становить лише 75% від початкового при 6 країнах-членах ЄС. Розширення 2004 р. було безпрецедентним щодо кількості прийнятих країн, їх різновидів та рівня добробуту.

2. Румунія: порівняльна перспектива

Для того щоб оцінити правильність дій ЄС, коли той відклав приєднання Румунії до 2007 р. або 2008 р., порівняймо економічний розвиток Румунії з середньостатистичним в усьому регіоні, в якому розташована Румунія, – Південно-Східній Європі¹ (ПСЄ), а також економічний розвиток Центральної та Східної Європи і країн Балтики² (ЦСЄ + КБ). Нижче наведемо деякі дані, які дають можливість краще осягнути економічну ситуацію у ПСЄ, ЦСЄ+КБ та Румунії. На рис. 1 графічно зображено, що ЦСЄ + КБ вже відчувли безперервні позитивні темпи зростання з 1993 р., в той час як ПСЄ включно з Румунією очікували на це до 2000 р., однак вони відчувли позитивні темпи зростання в середині 1990-х рр. З кінця 1990-х рр. настає тенденція до постійного зростання, і позитивні показники встановлюються в усьому регіоні.

Рисунок 1.

Реальний приріст ВВП (у %), 1990–2005 рр.

Джерело: ЄБРР.

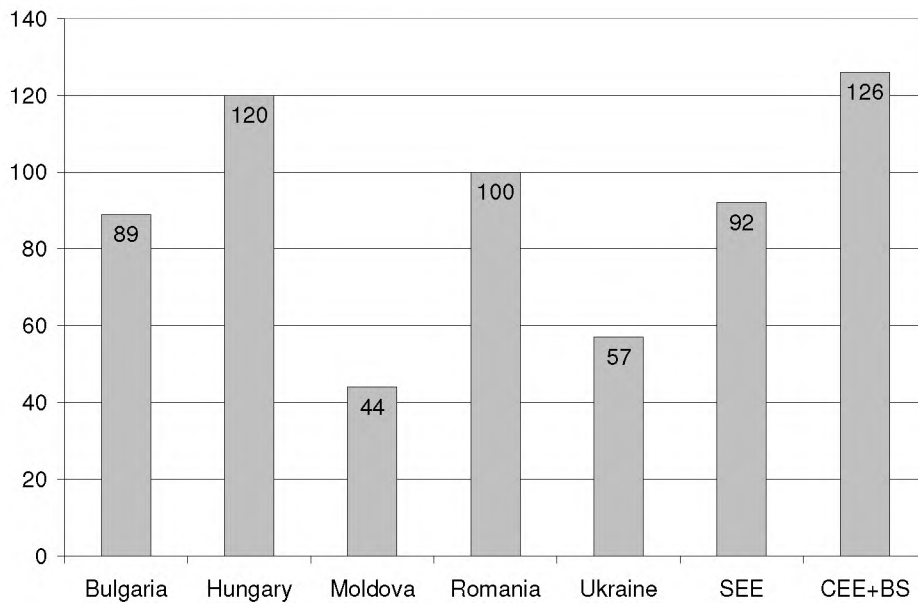
¹ Албанія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Сербія і Чорногорія, БЮР Македонія та Румунія.

² Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія (ЦСЄ) та Естонія, Латвія і Литва (КБ).

На рис. 2 зображено результати розвитку країн у період 1990–2002 рр. на прикладі рівня ВВП у 2002 р. порівняно з 1989 р. Найповільніший розвиток спостерігався у Молдові та Україні, але ПСЄ (включно з Болгарією та Румунією) теж відстає ще за рівнем ВВП кінця комуністичної ери. Фактично, Румунія – єдина країна-претендент із негативним приростом у 1997–2001 рр. (–1,0%)³. Проте ЦСЄ+КБ зараз перебувають вище від свого рівня 1989 р.

Рисунок 2.

Рівень ВВП у 2004 р. (1989 = 100)

Джерело: ЄБРР.

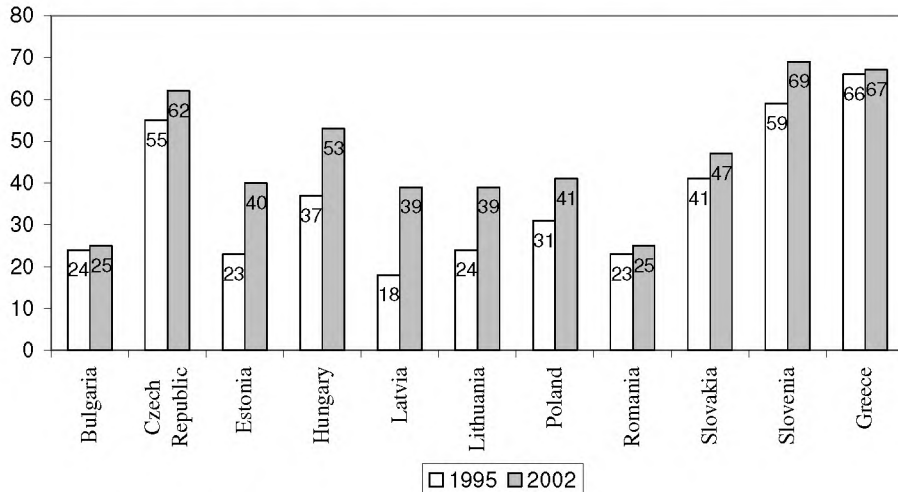
З іншого боку, рівень ВВП можна розглянути, порівнюючи відношення ВВП на душу населення із середньостатистичним у ЄС (див. рис. 3). Словенія була найбагатшою з країн-кандидатів ЦСЄ з розміром ВВП на душу населення 69% від середньостатистичного показника у ЄС. Він майже настільки ж високий, як в Іспанії, і вищий, ніж у найбіднішій країні ЄС – Греції.

³ На другому місці за найповільнішими темпами приросту Чеська Республіка (1,1%).

Румунія, як і Туреччина, мала найнижчий рівень ВВП на душу населення. Як ми помітили з вищенаведеного у плані економіки, Східне розширення є значно меншим, ніж перше розширення (1973 р.), навіть якщо збільшення кількості населення перебуває майже на тому ж рівні.

Рисунок 3.

ВВП на душу населення за нормою купівельної спроможності у % до середньостатистичного показника у ЄС, 1995 р. і 2002 р.

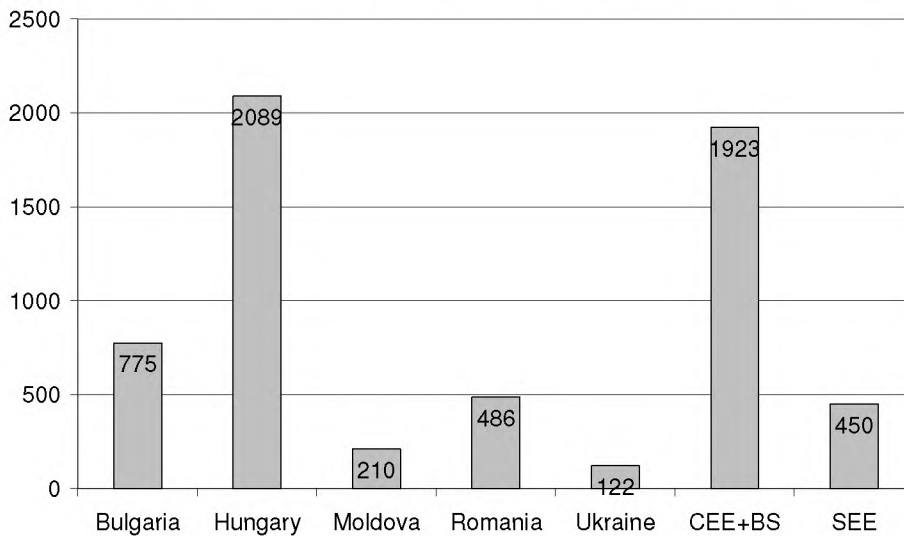

Джерело: Європейська Комісія.

Рівень привабливості країни для іноземних інвесторів – це потік прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Абсолютна величина ПІІ не є показовою, оскільки вона значною мірою залежить від кількості населення. На рис. 4 зображено, таким чином, кумулятивний потік ПІІ на душу населення у 1989–2003 рр. Очевидно, привабливість Румунії для іноземних інвесторів була дещо обмеженою, що цілком характерно для регіону. Хоча Румунія розвивалася краще, ніж у середньому по регіону, і ще краще, ніж колишні радянські республіки, проте гірше від ЦСЄ+КБ.

Рисунок 4.

Кумулятивні потоки ПІІ на душу населення в дол. США, 1989–2003 рр.

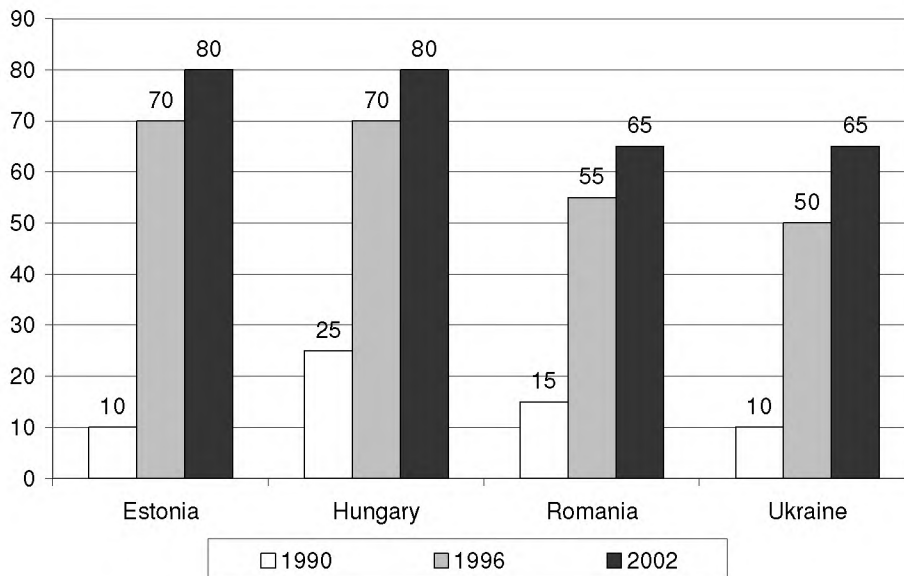

Джерело: ЄБРР.

Частка приватного сектору у ВВП є ключовим показником розуміння того, які саме реформи необхідні для переходу від централізовано-планової економіки до ринкової. На рис. 5 зображено, якого рівня країнам вдалося досягти у намаганні встановити ринкову економіку. Проаналізовано три роки: 1993 р. (дані за перший рік), 1994 р. (рік, коли зроблено перші офіційні заявки на членство у ЄС), і 2001 р. (найближчий рік наявності останніх даних). Проте, можна лише здогадуватися, наскільки показовими є ці дані. По-перше, може виникнути сумнів щодо їхньої точності. Наприклад, чи дійсно приватний сектор Румунії становив 35% у 1993 р.? По-друге, дані не вказують на те, що називається якістю приватизаційного процесу. Різке зростання частки українського приватного сектору у 1994 р., наприклад, може насправді виявитися російським типом приватизації, коли зовсім маленька група олігархів захопила державні активи, й усе. Термін «розкрадання держави» видається більш відповідним для цього процесу, ніж термін «приватизація». Зараз у Росії відбувається зворотне пограбування з боку держави. Доказом цього є випадок з ЮКОСом (коли російський уряд спричинив його банкрутство у 2004 р. шляхом оподаткування) і його президентом Михайлом Ходорковським (якого засуджено до 9 років ув'язнення 31 травня 2005 р., крім того він зобов'язаний сплатити податки та штрафи у розмірі більш ніж 17 млрд. рублів, або \$615 млн.). У результаті Ходорковський не може балотуватися на посаду президента у 2008 р. і 2012 р.

Рисунок 5.

Частка приватного сектору у ВВП

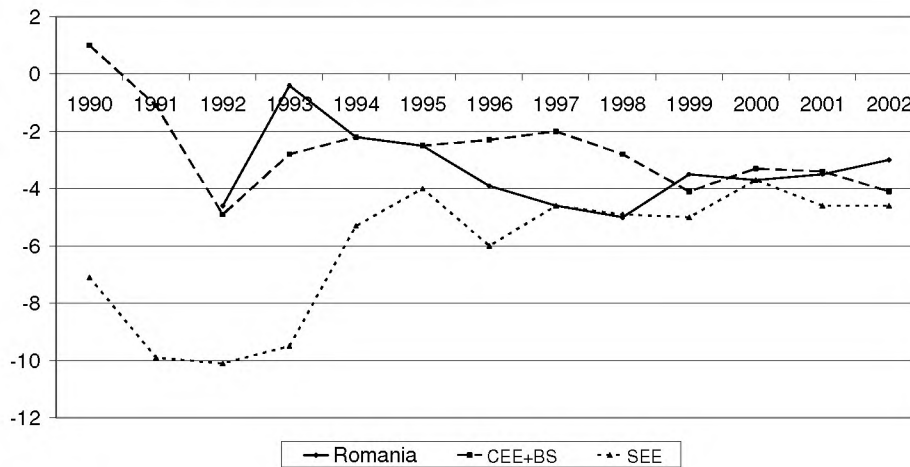
Джерело: ЄБРР.

На рис. 6 зображено розвиток країн відповідно до їхніх загальних урядових балансів – проблема, на яку мало звертали уваги. Ми бачимо, що є хороші новини щодо Румунії, оскільки вона добре впоралася зі своїм загальним урядовим балансом і відповідає вимогам ЄМС на 3%. У цьому відношенні Румунія виглядає краще, ніж ПСЄ загалом.

Нарешті, звернімо увагу на неекономічний аспект, який не менше впливає на функціонування економіки – корумпованість. У табл. 3 подано кількісні показники виявленої корупції за певні періоди у країнах-членах ЄС та Болгарії й Румунії. Діапазон оцінювання від 10 (найменш корумповані) до 0 (найбільш корумповані) і сприйняття рівня корумпованості з точки зору ділових людей та аналітиків ризику. У результаті опитування респонденти висловили власне бачення роботи країни. Необхідно мати результати щонайменше трьох опитувань, щоби включити країну до списку. Тому Міжнародна організація з боротьби з корупцією (Transparency International) змогла включити лише 159 країн (приблизно три чверті з більш ніж 200 суверенних націй) у свій Індекс Корупції (ІСК) 2005 р. 27 країн зі списку у табл. 3 класифіковані на основі оцінок ІСК 2005 р.

Рисунок 6.

Загальні урядові баланси (у % до ВВП)

Джерело: ЄБРР.

У Північно-Західній Європі корупція оцінюється відносно високим балом – понад 8. Італія і Греція були найбільш корумпованими націями з 15 країн-членів ЄС, і після розширення 2004 р. вони і надалі належать до найбільш корумпованих членів ЄС. Лише три країни-члени ЄС (Словаччина, Латвія і Польща) визнані більш корумпованими, ніж Греція. Очевидно, Румунія на останньому місці у цьому списку з оцінкою 3,0, і це означає, що ведення бізнесу у Румунії – предмет додаткових ризиків, спричинених корупцією, що зумовлює додаткову невпевненість. Особливо турбує те, що корупція не знижується з часом, а фактично ситуація зараз навіть гірша, ніж наприкінці 1990-х рр. Рада у Копенгагені вирішила у грудні 2002 р., що Болгарія та Румунія повинні почекати на членство у ЄС до 2007 р., проте, якщо прогрес у цих країнах буде недостатнім, то рік їх прийняття може бути перенесений до 2008 р. Спершу Європейська Комісія мала опублікувати свою пропозицію року членства Румунії (і Болгарії) у травні 2006 р. Проте цього травня 2006 р. немає заохочувальної заяви щодо Румунії, Комісія оголосила про відтермінування своєї пропозиції до жовтня 2006 р. Комісія не залишає сумніву, що дата прийняття 1 січня 2007 р. може бути затверджена, і насамперед це залежить від здатності Румунії продемонструвати подальші результати у боротьбі з корупцією до жовтня 2006 р. (Європейська Комісія, 2006 р.).

Перелічені тут факти пояснюють, що відтермінування прийняття Румунії до 2007 р. (або 2008 р.) мало серйозні причини. Проте, вони не були

єдиними причинами. Румунія не досягла макроекономічної стабільності настільки швидко, як інші країни регіону, як у сфері ціноутворення, так і стосовно економічного зростання. Рівень її добробуту нижчий, і прогрес становлення ринкової економіки повільніший, порівняно з країнами, які приєдналися до ЄС у 2004 р. Крім того, її успіхи у боротьбі з корупцією також незначні.

Таблиця 3.

Індекс корупції, 1995–2005 рр.

			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	(2)	Фінляндія	9,1	9,1	9,5	9,6	9,8	10,0	9,9	9,7	9,7	9,7	9,6
2.	(4)	Данія	9,3	9,3	9,9	10,0	10,0	9,8	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5
3.	(6)	Швеція	8,9	9,1	9,4	9,5	9,4	9,4	9,0	9,3	9,3	9,2	9,2
4.	(10)	Австрія	7,1	7,6	7,6	7,5	7,6	7,7	7,8	7,8	8,0	8,8	8,7
5.	(11)	Нідерланди	8,7	8,7	9,0	9,0	9,0	8,9	8,8	9,0	8,9	8,7	8,6
6.	(11)	ВБ	8,6	8,4	8,2	8,7	8,6	8,7	8,3	8,7	8,7	8,6	8,6
7.	(13)	Люксембург	–	–	8,6	8,7	8,8	8,6	8,7	9,0	8,7	8,4	8,5
8.	(16)	Німеччина	8,1	8,3	8,2	7,9	8,0	7,6	7,4	7,3	7,7	8,2	8,2
9.	(18)	Франція	7,0	7,0	6,7	6,7	6,6	6,7	6,7	6,3	6,9	7,1	7,5
10.	(19)	Бельгія	6,9	6,8	5,3	5,4	5,3	6,1	6,6	7,1	7,6	7,5	7,4
11.	(19)	Ірландія	8,6	8,5	8,3	8,2	7,7	7,2	7,5	6,9	7,5	7,5	7,4
12.	(23)	Іспанія	4,4	4,3	5,9	6,1	6,6	7,0	7,0	7,1	6,9	7,1	7,0
13.	(25)	Мальта	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6,8	6,6
14.	(26)	Португалія	5,6	6,5	7,0	6,5	6,7	6,4	6,3	6,3	6,6	6,3	6,5
15.	(27)	Естонія	–	–	–	5,7	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	6,0	6,4
16.	(31)	Словенія	–	–	–	–	6,0	5,5	5,2	6,0	5,9	6,0	6,1
17.	(37)	Кіпр	–	–	–	–	–	–	–	–	6,1	5,4	5,7
18.	(40)	Угорщина	4,1	4,9	5,2	5,0	5,2	5,2	5,3	4,9	4,8	4,8	5,0
19.	(40)	Італія	3,4	3,4	5,0	4,6	4,7	4,6	5,5	5,2	5,3	4,8	4,8
20.	(44)	Литва	–	–	–	–	3,8	4,1	4,8	4,8	4,7	4,6	5,0
21.	(47)	Чеська Респ.	–	5,4	5,2	4,8	4,6	4,3	3,9	3,7	3,9	4,2	4,3
22.	(47)	Греція	4,0	5,0	5,4	4,9	4,9	4,9	4,2	4,2	4,3	4,3	4,3
23.	(47)	Словацька Респ.	–	–	–	3,9	3,7	3,5	3,7	3,7	3,7	4,0	4,3
24.	(51)	Латвія	–	–	–	2,7	3,4	3,4	3,4	3,7	3,8	4,0	4,2
25.	(55)	Болгарія	–	–	–	2,9	3,3	3,5	3,9	4,0	3,9	4,1	4,0
26.	(70)	Польща	–	5,6	5,1	4,6	4,2	4,1	4,1	4,0	3,6	3,5	3,4
27.	(85)	Румунія	–	–	3,4	3,0	3,3	2,9	2,8	2,6	2,8	2,9	3,0

Джерело: Міжнародна організація по боротьбі з корупцією (Transparency International).

3. Перспективи

Метою Договору, укладеного у Ніцці (лютий 2001 р.) було «глибше та ширше обговорення майбутнього Євросоюзу». У м. Лаекен Рада Європи (грудень 2001 р.) прийняла «Декларацію про майбутнє Європейського Союзу». В ній подавались події I та II Світових воєн, що послабили становище Європи у світі. У Декларації було, що «лише мир та узгоджені дії можуть здійснити мрію про сильну, об'єднану Європу». Декларація зобов'язала ЄС до більшої демократії, прозорості й ефективності та підготовки конституції для громадян Європи. Проект Конституційного Договору було розроблено Європейською Конвенцією Європи майбутнього і подано на розгляд Ради Європи 20 червня 2003 р. 18 червня 2004 р. Рада Європи одногосно прийняла Договір, за яким вводиться Конституція Європи. Вона починається словами «Висловлюючи волю громадян...». 25 країн-членів підписали її у Римі 29 жовтня 2004 р., після чого її потрібно було ратифікувати. Десять країн вже ратифікували Конституцію, а французькі учасники голосування 29 травня 2005 р. відхилили. 1 червня 2005 р. голландці також проголосували проти, а наступного дня (2 червня 2005 р.) латвійський уряд ухвалив Конституцію. Отже, на 9 лютого 2006 р., 14 країн-членів схвалили Конституційний Договір, двоє відхилили його, і 14 країн-членів ще не прийняли рішення (Європейська Комісія, 2006а).

З точки зору права, дуже важко відновити процедури ЄС після голосування «проти» двома з країн-засновниць ЄС, проте, з політичної точки зору, цей процес уже неможливо зупинити. Також це довело, що Раді Європи дуже важко досягти компромісу у питанні фінансових перспектив на 2007–2013 рр., й у цьому немає нічого нового. Переговори щодо європейського бюджету завжди проходили нелегко. Тому це зовсім не означає, що ЄС не спроможний прийняти рішення стосовно майбутнього. Поза сумнівом, він продовжить діяти, навіть незважаючи на те, що французькі та голландські учасники голосування відхилили проекту Конституційного договору у травні/червні 2005 р.

Коли Конституцію підписували, то погодили, що у випадку, коли хтось із членів матиме проблеми з ратифікацією, Рада Європи вирішить, як діяти далі. У Франції та Нідерландах зараз існують проблеми з ратифікацією. Можливі наступні варіанти вирішення даної проблеми:

1. Повторне проведення референдумів, на яких проголосували «проти» (як запропонував президент ЄС Юнкер). Але це метод минулого, а не теперішнього.

2. Країни, які проголосували проти Конституції, вийдуть з ЄС. Теперішніми договорами це не передбачається згідно з Конституцією, але вона поки що не має сили.

3. Застосовувати Конституцію у тих країнах, які її прийняли: ЄС складатиметься з двох блоків. Все це вимагає коректувань Конституційного договору. Таким чином, усе підлягатиме новій ратифікаційній процедурі.

4. Новий проект скороченого варіанту (пропозиція фінського ПМ Кі-льюнена) і проведення референдуму в усьому ЄС (пропозиція австрійського канцлера Шюселля). Але чи схваллять його?

5. Далі діяти на основі Договору у Ніцці та на основі політичних домовленостей: ширше об'єднання замість ще тіснішої інтеграції.

У довготривалій перспективі єдність може все-таки настати. Проте, у короткотерміновій перспективі, ЄС найбільш ймовірно розвиватиметься так, як і до цього часу: багатоярусно, як показано у наступних трьох прикладах:

- Не всі країни ЄС братимуть участь в Економічному та Монетарному Союзі (ЕМС). Данія, Швеція та Великобританія відмовилися приєднатися до ЕМС і досі користуються власною національною валютою. Цікаво, що у нових країн-членів, що приєдналися до ЄС у 2004 р., вибору немає. Як тільки вони відповідатимуть критеріям ЕМС, то змушені будуть приєднатися до ЕМС.
- Деякі країни ЄС не сприйняли певні політичні аспекти. Великобританія, наприклад, не прийняла Соціальну Хартію. Також Данія, Ірландія та Великобританія не погодилися в таких питаннях як імміграція, візи, тощо.
- Шенгенська угода свідчить про співпрацю більшості країн-членів ЄС з аутсайдерами (Ісландія, Норвегія і – після схвалення шведськими учасниками голосування у червні та вересні 2005 р. – Швейцарія).

Мабуть, найважливішим висновком на майбутнє є те, що подальше розширення ЄС буде набагато важче реалізувати, ніж раніше. Це не стосується Румунії та Болгарії, оскільки договори про їх прийняття були підписані ще у квітні 2005 р. Як наслідок, ці країни приєднаються до ЄС у 2007 р. або 2008 р. Але це стосується Хорватії та Туреччини, з якими ЄС розпочав переговори про членство у жовтні 2005 р. Окрім того, це стосується колишньої Югославської республіки Македонії, з якою заплановані переговори про членство ще не розпочалися.

Література

1. European Bank for Reconstruction and Development (several years) *Transition report*, London: EBRD.
2. European Commission (2006a) «A Constitution for Europe – Interactive Map» [http://europa.eu.int/constitution/ratification_en.htm].

3. European Commission (2006b) «Monitoring report on the state of preparedness for EU membership of Bulgaria and Romania», COM (2006) 214.
4. Schoors, K. and N. Gobbin (2005) «Enlargement», in M. Peter van der Hoek (ed.) *Handbook of Public Administration and Policy in the European Union*, Boca Raton: CRC Press/Taylor & Francis, pp. 603–646.
5. Transparency International (several years) *Corruption Perceptions Index*, [<http://www.transparency.org/surveys/index.html>].

Стаття надійшла до редакції 30 травня 2006 р.